

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЯНГИ ТОШКЕНТИ

Бошланиши 1-саҳифада.

Қадим ва муҳташам Тошкент ўзига ёндош худудлар эвазига Шарққа томон кенгайб боришида, шахарнинг күёшга, осмонўпар төглар томон интилаётганида ҳам ўзига хос рамзий маъно бор. Зеро, янгилик, ободлик ва бунёдкорлик – ойдинлик, нурли йўл уюкалиш деганидир.

Дарҳақиқат, мамлакат юраги ҳавога тўйинниши учун Тошкент шахри батамом “яшил худуд”га айланмоғи лозим. Кампус ўзининг бетакор-замонавий композицион тархи, боғлари, оғочзорлари, гул-бўстонлари, сув ҳавзалари билан, дейлик, азим Тошкентни бамисоли кафтида авайлавиди.

Янги Тошкент худудида “Янги Ўзбекистон” университети, Тошкент давлат педагогика университетининг кампуслари, Миллӣй китубхона, Миллӣй театр, Алишер Навоий номидаги ҳалқаро илмий-тадқиқот маркази, Адабиёт музейи, ижод мактаби ҳамда Миллӣй мақом маркази қад ростлайди. Шавкат Мирзиёев Янги Тошкент шахридан илк иншоотлар курилишини бошлаб берар экан: “Булар маърифатни жамият барпо этиши фоямизнинг асоси ва намунаси бўлади”, деган жуда муҳим фикри айтди. Дарҳақиқат, жаҳондаги тараққий этган мамлакатлар ўзларида бунёд қилинган маърифат, маънавият, маданият масканлари шуҳрати билан дунё ахлини ўзига қаратади. Кўпларнинг хавасини келтиради. Куч-кудрат, янгиланган тафakkur маҳсулоти бўлган эзгулик бинопарларининг курилиши ўзбек ҳалқи учун бобомерос қадриятлар сирасига киради. Зеро, бугунги тарихий кундаги янгилишларни кўрган ҳар бир юртошимиз хаёлига “Куч – адодларда” аборасини ҳаётинг таймойлига айлантирган буюк Амир Темурнинг: “Агар бизнинг кудратимизга шубҳа қўйсан, биз курган иморатларга бок”, деган фикрлари келса ажаб эмас. Муҳташам бинопарни илм-фан, маънавият, маърифат, адабиёт ва санъатга даҳлдор бетакор мазмун яшнади, албатта.

Мамлакатимиз Президенти ёшлар келажагини, маънавий-ахлоқий тар-

биясини ўйлаб, бу янги масканда биринчилар қаторида Тошкент давлат педагогика университетининг янги кампуси курилишига диккат қаратди.

Бу кампус 20 минг талабага мўлжалланган ўкув бинопари, 5 минг ўринли ётоқхона, 300 ўринли боғча, 616 ўринли мактаб, 588 ўринли академик лицеи, замонавий спорт комплекси, маданият саройи, амфитеатр ва бошқа иншоотларни камраб олади. Дунёнинг кўп мамлакатларида мавжуд бўлган “богча – мактаб – университет” уйғун тизимининг бир жойда жамланиши, табиийи, ўзининг жаҳорий самарасини беради. Зотан, янги куриладиган шахарга ҳам, ўкув даргоҳлари ва унинг сайилгоҳлари ҳамда боғларига янги давр ёшларининг пойкарами жуда-жуда ярашиди. “Янги Ўзбекистон” университети Янги Тошкент учун янгича тафakkur, илғор илм-фан маркази бўлиши аниқ. Бу университет кампусида 10 минг талабага мўлжалланган ўкув бинопари, 1 минг 150 ўринли ошхона, китубхона ва ихчам музей, спорт маъмуаси, олимпия сувиш ҳавасини барпо қилинади. Бундай шарт-шароит, ёшларининг илм олиши, тарбия толисига мос имкониятларни кўрган катталар беътихёр “Оҳ, сенинг ёшларига менда бўлслайди”, деб ҳавас килишишар табиий.

Китобхонликка жуда катта диккат килинаётган мамлакатимизда китубхоналарнинг курилиши – маънавий тараққиёт учун бениҳоя улкан зарурат саналади. Янги Тошкентда умумий кўлами 30 минг метр квадрат майдонни ҳамрап оладиган Ўзбекистон Миллӣй китубхонаси. Ўзбекистон ахлини чин маънодаги китобхон миллатга айланиси, кўнгиллар ободлигига беминнат хизмат қилиши тайин.

Дарвоже, Янги Тошкент худудида ҳазрат Алишер Навоий номидаги юритиладиган Ҳалқаро илмий тадқиқот марказининг барпо қилиниши нафақат юртимиз адабиёт-шунослари, балки дунёнинг барча ҳудудларида ишлаб, истиқомат қилаётган навоийшунослар учун ҳам тухфа бўллади. Алишер Навоий ва башқа алломаларнинг ҳаёти ҳамда ижоди тадқиқи, бўлганида ҳам, ҳалқаро да-

ражада ўрганилиши ўтганлар руҳини шод этади, иккинчидан, бугунги таҳлилини замонда ҳар бир инсонни камолот сари бошлайди.

Халқимизнинг суюкли шоираси Зулфияхонининг бир шеърида “Бу боғлар – бир боғлар бўлади ҳали...” деган мисра бор. Шунга монанд бу шаҳар бир гўзал маскан, дунёга донг таратадиган маданият, маърифат шаҳри ўларо дунёга донг тарафади.

Миллӣй театрнинг катта биноси курилиши санъат ахлини нақадар мамнун қўлса, драматургларга илҳом бағишлайди, томошабинларга эса завқ.

Шунингдек, Янги Тошкентдаги маънавият мажмуаси таркибида замон талабларига мос алоҳида ижод мактаби, Адабиёт музейи ва Миллӣй мақом марказининг барпо этилиши ҳам маърифатта, адабиёт ва санъатга, бир сўз билан айтганда, кўнгил ободлигига даҳлдор инсонларга шодлик улашади.

Президент Ш.М.Мирзиёев айни тарихий кунда: “Бугун пойдевори кўйиладиган масканлар кўп йиллар халқимиз маънавиятини бойитиш, ёшларимизни ҳар томонлама етук ва баркамол инсонлар этиб тарбиялашга хизмат қиласди. Янги Тошкент шахрининг нафақат юртимиз, балки мінтакамизда ҳам чинакам илм-маърифат ва маданият марказига айланишига катта ҳисса кўшади, деб ишонаман”, деган гапи чукур ҳаётӣ асосга эга, албатта.

АЗал-азалдан бинопар, кутубхоналар, масжидлар, кўприклар кургандар эъзозланган. Курилишига сабабчи бўлган ва кургандар учун бекиёс савоб ёғилиб туради. Истеъоддли шоиримиз Максуд Шайхзоданинг: “Шаҳарлар бокийдир, умр – ўткичи, Дарёлар сабитdir, сувлар – кўчкичи”, деган машҳур мисралари бор. Сувлар оқиб кетади, манзилига етади. Аммо шаҳарлар, хусусан, янги бунёд бўладиган Янги Тошкентдек замонавий шаҳарлар боқий бўлиб колажак.

ТАҲРИРИЯТ

ПРЕЗИДЕНТ ТАШРИФИДАН СҮНГ...

ГУЛБОЗОР САЙЁХЛАРНИ ЧОРЛАМОҚДА

новвойхона ва музей ташкил қилинган.

Президент Шавкат Мирзиёев 3 апрель куни шу маҳаллада бўлди, унинг кўчаларида пиёда юрди. Махалла ахли, нуронийлар билан сұхбатлашди.

Давлат раҳбари замонавий мажмуулар ҳамма

жойда борлигини, хорижий сайдиҳларни мана

шундай буюк тарихимиз билан кўпроқ жалб этиши

шимиз кераклигини алоҳида таъқидлади.

Гулбозорда 2 минг 670 аҳоли яшиади. Ўттизга

яқин савдо, хизмат кўрсатиш шоҳобчалари,

новвойхона, дориҳона ва хусусий мактабгача таълим

ташқипоти фаолият юртимодка. Кўрилган

чора-тадбирлар натижасида маҳалла ишлизик

дан холи ҳудудга айланган. Шунингдек, маҳалла

да “Хавфсиз ҳудуд” тизимига интеграция қилинган кузатув камералари ўрнатилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2024 йил 12 январда “Республика хорижий туристлар оқимиини кескин ошириш ҳамда ички туризми янада жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони қабул қилинди.

Хужжатда юртимизга хорижий сайдиҳларни кенг жалб қилиш, уларга зарур шарт-шароитлар яратиш, туризм намоъиши объектларидан самарали фойдаланиш масалаларига алоҳида аҳамият қаратилган.

Бугун ушбу хужжат ижроси доирасида қилингаништаги ишларни Гулбозор мисолида ҳам кўриш мумкин.

Туризм зарур инфратузилма яратилсанда яхши ривожланади. Шу жиҳатни инобатга олган њонда маҳаллада замонавий уч юлдузи мехмонхона бунёд этилмоқда. Соҳага доир таълим хизматларини ташкил этиш мақсадида эса хусусий олий таълим дарроҳи ташкил этилмоқда. Бу икки лойиҳа доирасида яна янги иш ўрнлари яратилади.

Шунингдек, худудда “Яшил макон” лойиҳаси доирасидаги ишлар изчил амалга оширилмоқда. Натижада маҳалла ҳудудида мевали ва манзарали дараҳатлар, гул-чечаклардан иборат боф ташкил этилди. Бу масаланинг сурʼониши ташкил этилмоқда.

**Икром АВВАЛБОЕВ,
ЎЗА мухбири**

НАСАФИЙНИНГ БОҚИЙ НАФАСИ

Бошланиши 1-саҳифада.

2017 йилда Президентимиз ташабуси билан мазкур зиёратгоҳда жуда катта курилиши ва ободончилик ишлари бошлаб юборилди. Шу тарика мажмуа бутунлай янгича қиёға касб этиб, дунё жамоатчилигининг ёзтиборини ҳам қозонди.

XI-XII асрларга оид зиёратгоҳ тўлиқ таъмирланди. Мажмуа майдонидаги 1234 йилда бунёд этилган кўнглини шаҳар масжидига кўшичимча тарзда шарқона услубда 250 кишилик янги саждагоҳ қад кўтарди. Шунингдек, аллома мақбасари таъмирланди, аждодлар қолдирган маънавий меросини илос билан ўрганиш истагида бўлганлар учун ақида мактаби ва китубхона, осори-атиқалар воситасида ёш авлод тасаввурини бойитиш мақсадида маърифий музей ҳам бунёд этилди.

Музейда улуг олимнинг ноёб асрлари, унинг шогирдлари ҳақида маълумотлар ҳамда асрий қўйлэзма-китоблар, шунингдек, Насаф тарихига оид қўйлланмалар сақланади. Кўргазмадаги қадимий манба-лардан ўз даврида мадраса талабаларига таҳсил бершида фойдаланилган. Айтишларича, бу нодир қўйлэзмалар большевиклардан асраш учун сигир терисига ўралиб, мажмуа девори орасига яширилган. Улар 1968 йилда ёғингарчилк оқибатида девор емирилиши тудфали топиб олинади. Улар орасида XVII-XVIII асрларга оид иккى дона Куръони карим китоби, тўртта диний адабиёт ва “Фатҳ” сураси чироийла шаклда тикилган мато парчаси ҳам бор. Самарқанд ипак қоғозига настъалиқ ёзувидаги тушнадиган маҳобатли Каломуллоҳнинг бир нусхаси айни пайтада мазкур зиёратгоҳнинг музейда, иккинчиси эса Шаҳрисабзда сақланмоқда.

– Музейимизда электронлаштирилган компакт мониторлар ҳам ўрнатилган, –

деди Абу Мун Насафий тарихини мажмуасини бошқариш ва ободонлаштириш шубҳасиз. Қашқадарё вилояти мудофаа ишлари бошқармаси бошлиғи ўринбосари Фаҳриддин Ҳусайнининг айтишича, ҳарбий хизматчиларнинг оиласи-лари билан Абу Мун Насафий зиёратгоҳи келиб-кетишларига зарур шароит яратиб берилган. Янги, уларнинг қатъий тартибдаги иш фаслиятидан келиб чиқсан холда, аёллари ва фарзандлари учун махсус автобуслар ташкил этилган.

Ха, бу ерга зиёратга келган тарихининг баҳри-дилли очилиши табиий. Мажмуа худудига олти юздан ошиқ манзарали дараҳт кўрк бериб турибди. Шаклдор кўкалалар майдончаларда анвоний гуллар барқ уриб ётибди. Зиёратга келганлар учун гид хизмати ҳам йўлга кўйилган бўлиб, Фаҳриддин Қурбонов ва Элдорбек Жуманиёзвонинг айтишича, ёши 300 дан 700 йилгача

тахмин қилинадиган қадимий тут дараҳтларидан тортиб, чукурлиги ўн уч метрлик тошкудуғу қизлар мадрасаси ҳисобланган “духтархона” зиёратчиларнинг этиборини тортади.

– Одамлар мажмуа ҳақида ҳар хил ривоятлар тўкишган, – дейди Элдорбек Жуманиёзов. – Эҳтимол, бу тўқималар Абу Мун Насафийнинг номи ва у иши мангу ором топган жой тарихдан ўчиб кетмаслиги учун яратилгандир. Ахир, ҳар ишда бир ҳикмат бор-да. Қадимий тутлар ҳақидағи афсонада бир киши тутни кесмоқчи бўлса, тут олов олиб, одам куйб ўлгани айтилади. Тутлар эса замонлар оша яшаётгани даъво қилиниб, хилма-хил нақллар тўқилган.

Мажмууда қадимийлик ва замонавийликнинг уйғун саси бор. Зиёратгоҳнинг ораки тарафидан ўтиз гектарлик катта қабристон ҳам бўлиб, ундан топилган ўнта қабротшо мажмуа таркибида қолдирилган. Уларнинг ҳар бирдаги қадимий арабий битиклар ҳозирги ёзувга ўтирилиб, қабротшо дерворига муҳрланган. Бундан ташқари, қабротонда темурийлар даврига оид яна 400 га яқин қабротшо сақланган. Зиёратгоҳга кириш йўлаги бўйлаб эса мотуридия таълимотининг энг улуғ тарғиботчиси ҳисобланган Абу Мун Насафий китобларининг мухташам рамзи ишланмалар ўрнатилган.

“ҲАР ЕРДАКИМ, ИМОРАТҚА ҚОБИЛ ЕР КҮРСА ЭРДИ...”

Бошланиши 1-саҳифада.

Хатто буни таъкидлаш учун, шаҳар атрофида Дамашқ, Бағдод, Миср, Шероз, Султония каби машҳур шаҳарлар номлари билан атаглан, бөг-роғларга кўмилган катта-катта қишлоқлар барпо килди. Бунинг таг-заминиди дунёнинг машҳур шаҳарлари Самарқанд оғлида оддий бир қишлоқсифатидир, деган маъно бор.

Самарқанди фирдавсмонанд атрофида бунёд этилган боғлар-чи, бағот шинам ва гўзал. Уларнинг таърифи муаррихлар асарларида кептирилган. Боги нақни жаҳон (Жаҳонгир Мирзо боғи), Боги Чинор (Сароймұлхоним боғи), Боги Биҳишт (Туман оқа боғи), Боги Дилкушо, Боги Баланд, Боги Давлатбоб, Боги Нав ва бошча боғлар пойтахт кўргига кўр бўйл қўшилди. Уларнинг ҳар бирида муҳташам сарой, кўшк ва нақшинкор айвонлар қурилди, салқин хиёблар барпо этилди.

Боғларда бўлган, гўзал масканларни ўз кўзи билан кўрган испан эглиси Руи Гонсалес де Клавихо бари ҳақида ўз кундаликларида завқ-шавқ билан қалам тебратган. Чуночни, испан эглиси Соҳибқироннинг суюкли хотини Туман оқага атаб бунёд этилган Боги Биҳишт ҳақида шундай ёзанди: “Бу боғнинг гишин ва нақсин, ложувард ва олтин билан безатилган баланд ва гўзал дарвозаси бор. Бог ниҳоятда катта. Үнда мевали ва серсоя дараҳатлар кўп. Ётқан панжаралар билан ишоталганан шинам хиёбон ва ўйлаклардан одамлар ўтиб туради...”

Боги Нав ҳақида эса қўйидагиларни ўқимиз: “Боғнинг тўрт тарафи баланд дэвборлар билан уралган, ҳар бир бўрчагуда гўласиғат бурж-минора бўй чўзган. Бог ўртасида – олдиди сарҳовузи бор катта чортқи ўй кўзга ташланади...”

Умуман, бөг яратиш, бунёд қилишни Амир Темур жуда яхши қўрарди, таъбир жоиз бўлса, боғлар яратиш унинг севган машгулотига айланганди, яшнаган бөгни кўриб бахри дили очиларди. Умрининг охиригача шундай кўтлуг иш билан машгул бўлгани бунинг далини. Шуни айтиш жоизки, барча боғлар, мадраса ва масжидлар қурилиш лойиҳаси Соҳибқирон раҳнамолигида қўлигур усталар, меймормар тарафидан чизилар эди.

1397 йил марта Амир Темур Самарқанднинг шимолида Боги Дилкушони барпо этиш учун “Конигилнинг бир ёнида бөги тарҳ солсунлар!” деб буйруқ беради. Кичик малика, соҳибжамол Тўкалхонимга атаб олий бир кўшк, улуғвор айвон бунёд этадилар.

“Кўшикнинг тоқу равоклари нақшинкор ва сиркор гиштлар билан пардоз томди, – деб ёзди Шарафуддин Али Яздий “Зафарнома” асарида. – Богнинг тўрт бўрчагуда... сарҳашам шийлонлар қурилди”.

“Темурбек” Самарқанд шарқида иккى бөг солибдур, ...ёуқорғи Боги Дилкушодир, – дейилади “Бобурнома”да. – Андин Феруза дарвазасига хиёбон қилиб, иккى тарафда терак ўйғочлари эктурубтур.

Бошланиши 1-саҳифада.

Кўлэзма чиройли қўчирилган ва матн олтин чизики рамка ичига олинган. У Шер Али деган шахс томонидан кўчирилган. Кўлэзмада ўн иккита миниатюра мавжуд. Колофон сўнгиди Мир Жамолуддин Ҳусайн деган шахс томонидан Ақбар Шоҳга (1542-1605) тақим қўлингани ҳақида ёзув ҳам бор.

Биз кўлэзма ҳақидаги маълумотни Американинг Блумингтон шаҳрида жойлашган Индиана университети профессори, кутубхонашunos олим Акрам Ҳабибулаевнинг 2022 йили нашр қилган “Аҳоддорлар мероси: Америкадаги кўлэзмалар” деб номланувчи каталогидан билиб олдик. Шундан сўнг кўлэзма билан танишиш иштёки пайдо бўлди.

Кўлэзма АҚШнинг Балтимор (Мериленд штати) шаҳридаги Жон Гарретт уй-музейидаги “Зафарнома”нинг мазкур кўлэзмаси “Ҳусайн Бойқаро “Зафарнома”си”, Гарретт “Зафарнома”си ёки Балтимор “Зафарнома”си деган яна бошқа номларга ҳам эга. Бунинг тархи кизиқ. Америкада Индустрӣал революция замонидаги тарихи тўлларни куришга катта ҳисса кўшган банкирлардан иборат Гарреттлар супласи вакили бўлган дипломат Жон Гарретт (1872-1942) 1942 йили Принстон университетидан “Зафарнома”нинг ноёб кўлэзмасини сотиб олади. Бу

нинг тархи қўйидагicha:

Мериленддаги йирик темирийул бизнеси ва бански зодагонлари оиласидан бўлган Жон Гарреттга Балтимор шаҳридаги ҳашаматли ўй-жой ва унинг ёнидаги ўнлаб гектар масофани ташкил этган ерлар мерос қолади. 1895 йили Принстон университетини таомилагандан кейин, Жон Гарретт дипломат сифатида бир неча мамлакатда ишлайди. У мәърифатга қўзиши туфайли рафиқаси Алис Гарретт билан бирга осори-атикалар, жумладан, инглиз ва бошқа гарб тилларидаги адабий, тарихий, ижтимоий, сиёсий, маданий, диний ва санъатга алоқада асарлар, ноёб буюмларни сотиб олиб, ўнда тўплайди. Ҳозир Жон Гарреттнинг ушбу ўй-музейидаги жами 35000 та китоб ва қўйимматбаҳо асарлар сақланмоқда. Жон Гарретт Мериленддаги ўйида, нафакага чиққанидан кейин, рафиқаси билан зодагонлар иштирокидаги маданий кечалар ва адабий мажлислар ўтиштириб туради.

1925 йили Жоннинг укаси Роберт Гарретт Париждаги антиқа китоблар дўконидан ноёб кўлэзма сотиб олишига маваффақ бўлади. Бу китоб ҳозирда “Гарретт “Зафарнома”си” номи билан илм ахрига маълум. Тахминларга кўра, бу XV асрда Ҳусайн Бойқаро бўйргига биноан битилган ноёб кўлэзма. Роберт кўлэзмани ватани Америкага олиб

келади ва акаси Жон ҳам бундан хабардор бўлади. Аммо 1939 йили Роберт бу кўлэзманни Принстон университетига сотиб юборади.

Санъат ва маърифатни жондан севган Жон Гарретт 1942 йили “Зафарнома”нинг мазкур кўлэзмасини Принстон университетидан кайта сотиб олиб, Мериленддаги ўйи кутубхонасида сақлайди. Аммо орадан кўп ўтмай Жон Гарретт вафот этади. Унинг фарзандлари бўлмагани боис Жон Гарретт рафиқаси билан Мериленддаги йирик ер мулк ва ўйни Жон Холкис университетига қолдириб кетади. Гарреттнинг тўплаган антиқа буюмлари ҳозир ўй-музейидаги сақланади ва Мериленд штатининг маданият мероси, ноёб маънавий бойлиги ҳисобланади.

Бу кўлэзманинг илк саҳифасига турпи суптонлар мурхлари кўйилган ҳамда турпи асарларда манбага эталик килган шахс ва кишилар имзолари битилган. Кўлэзманинг бош саҳифалари ҳашаматли безатилган. Асар форс тилида ёзишган ва яхши холатда сақланган.

Кўлэзма 1050 бетдан иборат. Ўлчови – 235 мм. X 152 мм. Муқоваси янги даврга оид. Кўлэзмада ўн иккита миниатюра кептирилган. Колофонда хаттот номи Шер Али, деб кўрсатилган.

Умуман олганда, Низомиддин Шомий ва

Дилкушода ҳам улуг кўшик солдурубтур, ул кўшикта Темурбекнинг Ҳиндистон урушини тасвир қилибтурлар...

Муаррихлар сўзларига қараганда, бөг жоннатдай оромижон, Эрам бөгидек дилкушо экан. “Амир Соҳибқирон у бөг ва саройларине куриши билан бир ойни ўтказди”, дейди Низомиддин Шомий ўзининг “Зафарнома” асарида.

Ҳайратда қоладиган жойи, салтанат юмушлари билан ниҳоятда банд бўлган

Амир Темурдай давлат араббининг битта бөг барпо этишига бир ой вақтини бериши, шунга фурсат топа ола билишидадир. Ҳудди ўша Биҳишт (Ибн Арабшоҳ, Руи Гонсалес де Клавихо) сингари тарихчilar завқ билан кезизган, кўрганларини авлодларга ёзib қолдирishgan. Бундай боғларнинг факат Самарқандда эмас, балки бепоён салтанатнинг бошқа мавзеларида ҳам барпо этилганни эътиборни ўзига тортади. Булар,

хисобланади.

Амир Темур ҳар гал Ясси шаҳрига келганида ёки ҳар хил сабаблар билан шу томонларга ўйли тушганда зиёратни улуг пирнинг мозоридан бошларди. Даставал бу ерда ўн иккичи милодий асрда қурилган кичик мақбара мавжуд эди.

Соҳибқирон ва унинг даври тарихини мумкаммал ёритган Шарафуддин Али Яздийнинг гувоҳлик беришибча, милодий 1397 йил кузиди Соҳибқирон Тошкент сари равона бўлади ва ундан ўтиб Ясси шаҳрига боради. Табаррук кадамжони тавоғ этар экан: “Бу азиз Мұхаммад Ҳанифа ўғлоларидин турур, алайҳи ва ала олиҳи вассалом”, дейди. “Буюрдиким, – деб ёзилади “Зафарнома”да, – ул мозорига устига иморати олий солдилар ва бир улуг тоқ (умбаз) боғладиларки, кўк била сўзлашур эрди... Ва фармон бўлдиким, томларни рангин кошин билан музайян қўлсунлар (чироили безасунлар). Ва Ҳожанинг қабрini оқ тош била ясадилар... Иккى ўнгдан сўнг ул иморат туаанди. Ул иморат туаандан сўнг, андаги факиру мискинларга кўб садақалар бердилилар...

Хожа Аҳмад Яссавий қадамжоси ҳамиша Соҳибқирон эътиборида бўлган. Макбарага маҳсус вақф тайинланган, таъминоти учун давлат томонидан унумдор ер майдони, сарой, тегирмон ва бошқа зарур мол-мулклар ажратилган.

Амир Темурнинг бунёдкорликка, умуман, ободчинчиликни катта аҳамият берганини унинг машҳур “Тузуклар”идан ҳам биласа бўлади. Бу нарса унинг учунгина эмас, балки бутун салтанат учун ҳам ҳаётбахш дастур ғазифасини адо этади ва салтанат руслумига айланади. “Амир этдимики, – дейди Соҳибқирон, – кимки бирон сархони обод қўлса ёки кориз (ер тагидан ўтказилган сув ўйли ёки ариқ) курса, ё бирон бөг кўкартиурса, ёхуд бирон ҳароб бўлбўл ётган ерни булоқ қоса, биринчи ўйни ундан ҳеч нарса (яъни солик) олмасунлар... ҳароб бўлбўл ётган ерларда коризлар курсунлар, бузилган кўпприкларни тузатсунлар, ариқлар ва дарёлар устига кўпприклар курсунлар, ўйл устида ҳар манзилгоҳа работлар бўнёд ётсунлар... катта-кичик ҳар бир шаҳар,

ҳар бир қишлоқда масжид, мадраса ва хонақоҳлар бино қўлсунлар, факиру мискинларга лангархона солсунлар, беморлар учун шифохона курдусунлар ва уларда ишлаш учун табиблар тайинласунлар. Ҳар бир шаҳарда дор ул-иморат (сарой) ва дор ул-адолат (қозохона) курсунлар...

Ушбу сўзларининг замидари олам-олам маънолар яширин. Бунёдкорлик салтанатда урға айланни, унинг ҳаётбахш таъсири нафақат Соҳибқирон, балки амирзодалар, маликалар, аъёнлар ўтасида ҳам кенг тарқалди. Бу ҳаётбахш урғадан руҳланган Соҳибқирон эгаси Куттуб Туркон оқа, рафиқалари – маликалар Бибиконим ва Туман оқа, келинлари Гавҳаршодбегим, Милкат оқа (Шоҳруҳ Мирзо хотинлари) каби ва бошқа маликаларини ўз маблаглари хисобига бўнёд этган шифохона ҳаммом, хонақоҳа мадраса, масжиду работлари ҳақида тарихий китобларда батафсил ёритилган.

Айтилган сўзлар Амир Темурнинг бунёдкорлик фаoliyatiiga bir chizigalar holos...

Бу ийл Соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 688 йиллиги кенг нишонланади. Атрофимизга боқиб, беихтиёр ўша Амир Темур бобомиз амалга оширган бунёдкорликларни эслаб фарҳланамиз, кўксимиз тоғдай кўтарилиди, кувонамиз.

Дом кўраман деган ўзбек халқи мухтaram Президентимиз Шавкат Мирзиёев раҳнамолигида Янги Ўзбекистонни бунёд этиш йўйидан ўз улуг фарзандининг ҳаётбахш анъаналарини шиддат билан давом эттироқда, шаҳарлар, саройлар, бинолар, уйлар, кўпприклар ва бошқа кўп иншоотлар бўнёд этилмоқда. Бундан гурурланамиз, кўксимиз тоғдай кўтарилиди, кувонамиз.

Ўз-ўзидан улуг мурарх Шарафуддин Али Яздийнинг қўйидаги сўзлари хәёлимга келади: “(Соҳибқирон) ҳар ердаким, иморатка қобил ер кўрса эрди, ул ерда албаттара бир иморат солур эрди...”

Бу куттуб сўзлар Амир Темурга ҳам, жонажон ўзбек халқига ҳам баб-баравар тегишилди.

Муҳаммад АЛИ, Ҳалқаро Амир Темур хайрия жамоат фонди раиси, Ўзбекистон халқ ёзувлчиси

Шарафуддин Али Яздийнинг “Зафарнома” солномаси Темурлилар хонадонидаги жуда машҳур бўлган асарлардан хисобланган. Уларнинг миниатюралар билан нашр этилиши, Моварооннаҳар ва Хуросонда катта шуҳрат топиши Амир Темур шахсиятига бўлган обрў-эътиборнинг юқсанлигидан да-лолатди.

Америкалик олма Леонор Симс 1973 йили бу кўлэзма бўйича Нью-Йорк университетига сотиб юборади. Санъат ва маърифатни жондан севган Жон Гарретт 1942 йили “Зафарнома”нинг мазкур кўлэзмасини Принстон университетидан кайта сотиб олиб, Мериленддаги ўйи кутубхонасида сақлайди. Аммо орадан кўп ўтмай Жон Гарретт вафот этади. Унинг фарзандлари бўлмагани боис Жон Гарретт рафиқаси билан Мериленддаги йирик ер мулк ва ўйни Жон Холкис университетига қолдири

МУЛОҲАЗА

ЗЭГУ ИШГА РУХСАТ НЕ ҲОЖАТ?

Ортда қолган ҳафта якунда Президентимиз раислигига ижтимоий-маънавий ҳаётимизга дахлор мухим ташаббус – “Яшил макон” умуммиллий ҳаракати доирасида жорий йилда амалга ошириладиган тадбирлар, жумладан, қабристонларни тоза-озода саклаш, уларни инсонга руҳий кувват баҳш этувчи сўлим манзилларга айлантириш масаласига багишлаб ўтказилган видеоселектор йигилиши феълатворимизу ҳаёт тарзимизга хос анча-мунча камчилик ва нуқсонлар ҳақида мулоҳаза қилиб кўришга ундаши билан аҳамиятили бўлди.

Сўнгги пайтларда ижтимоий тармокларда меҳнат жамоаларининг исталган сайд-харакати ёхуд ташаббусини “мажбурий меҳнат” сифатида талқин қилиш, айборларни излаш урға айланбিш бораётir. Бэзида шу кетища киши кўлуни совуқ сувга урмайдиган танбалга айланниб, унда ўз ҳаётини ҳам, бошқалар аъмолини ҳам хавф остига қўядигандек эзгин кайфият пайдо бўлади.

Бу танбаллик кўпчиликни аллақачон китобдан, газета-журналдан воз кечиша ўргатиб улгурди. Интернетда “болалаб кетган” енгил-елги томошаю оғди-коҷди хабарларни улфат тутиб бўлдик. Афсуски, эндилиқда у хатарли эпидемия янглиг, тирик жонки бор, жисму жонига ўрнашиб олмоқда, руҳиятини ағбор этимодка.

Сўзларимни муболагага йўйманг. Ҳатто ота-боболари мангу кўним топган қабристонларда бошланган тозалаш ва ободонлаштириш ҳаракатларини бирёзлама талқин қилиб, дунёга жар солаёттандар бор. Ёшларнинг ўз таълим даргоҳларини тоза-озода саклаш, ён-атрофини кўркм буғу гулзорга айлантириш йўлидига ташабbusларini “мажбурий меҳнат”га йўйиб, “айборларни жазолаш”га даъват этаётганлар бор.

Ваҳоланки, эътиқод, сабр, қаноат ва инсон иродасини тарбиялашнинг энг биринчи воситаси бўлган меҳнатдан воз кечиш, китобдан юз буриш – ўзини ҳайвоний сифатга мубтало этишдан ўзга нарса эмас.

Аксинча, ўзини борлиқка доҳил, жамиятга манфаатли, келажакка масъуль ҳисоблаш – иккى дунё саодатига восил этгувчи энг ишончли йўлдир. Улуг аждодларимиз ҳаёти – бунга ёрқин мисол.

ҲАЗРАТИ ИМОМ – АБУ ҲАФС КАБИР БУХОРИЙ КИМ ЭДИ?

Бутун ислом оламига Абу Ҳафс Кабир Бухорий номи билан танилган улуг фиқихунос ва файласуф,

мазхабининг асосчиси, илоҳиётчи, фахик, муҳаддис Абу Ҳанифа Нўймон ибн Собит – Имом Аъзам (699–767)нинг таникли шогирди Имом Мухаммад ибн Ҳасан аш-Шайбоний(вафоти милодий 804 йил)дан илом олган.

Наршахийнинг ёзишича, Абу Ҳафс Кабир Бухорийнинг шарофати билан Бухоро “Қуббат ул-ислом” – “Ислом динининг гумбази” унвонини олган. Абу Ҳафснинг

илоҳиётшунос, бујук муҳаддис, уламолар сultonни ва сардаftari Абу Ҳафс Кабир Бухорий хижрий 150 (милодий 767) йили Бухоро шаҳрида таваллуд топиб, хижрий 217 (милодий 832) йилда шу ерда вафот этган.

Бухородан узоқ ислом шаҳарлари, хусусан, ўша даврда исломий илим ва маданият пойтаҳи ҳисобланмиш Бағдодга бориб, ҳанафий

ўзига “Кабир Бухорий” – “Бухорийларнинг каттаси” ва “Имоми Ҳожатбарор” – “Ҳожатларни чиқарувчи имом”, “Ҳазрати Имом” деган унвонлар берилган.

Абу Ҳафс Кабир ислом хуқуқшunosligi асосларини яратган йирик олим эди. Унинг “Фатовойи Абу Ҳафс” (“Абу Ҳафснинг фатволари”) деб номланган фатволар тўплами ислом оламида маълум ва машҳур

бўлиб, барча фақиҳлар ҳазратнинг мазкур тўпламига суняниб иш юритишиган. Унинг илми довруги шу даражага етганки, Арабу Ажамдан олимлар келиб, ўзларига мушкулот тудғирган саволларга ул зотдан жавоб олиб кетар эдилар. Эл-улус ва ахли илм ўртасида “Ҳазрат Абу Ҳафс айтган бўлсалар – бунда шубҳа йўқ”, деган қатъий ишонч юар эди.

Имом Бухорийдек улуг зотга устоғиз қилган ҳазрат Абу Ҳафс Кабир мангу кўним топган “Ҳазрати Имом” қабристони бухороликлар ва қадим шаҳарни азизу мукаррам билган инсонлар учун муқаддас зиёртатоҳидир. Ҳар куни минглаб юртдошларимиз ва межмонлар бу ерни зиёрат қиласидар, дуойи фотихаларга сомеъ бўлиб, руҳий ҳаловатга эришадилар.

Ўзига хос очик осмон остидаги музей янглиг таассурот ўйғотидиган мазкур қабристон ўнлаб давлат ва жамоат арбобларининг сўнгиги манзили эканлиги билан ҳам қадри: бујук композитор, ўлмас мадхиямиз мусиқаси муаллифи Мутаваккил Бурхонов, тил ва миллат фидойиси, профессор Мустаким Мирзаев, санъат арбоби, кино ва театр саҳнадаридаги бетакор роллари билан кўп сонни мухлислар қалбидан жой олган истеъододли актёр Муҳаммад Рафиқов, атоқи фольклоршунос, профессор Охунжон Сафаров, “ўйғоқ тошлар, тош битиклар кўйичиси” дея таърифланидан таникли шоир Тошпӯлат Аҳмад, “Бухорага Бухоро келди”, “Ҳикмат излаганга ҳикматидир дунё” каби сатрлари каттава кичикларни тилидан тушмайдиган Садриддин Салим Бухорий ва яна кўплаб илм-фан, санъат ва маданият намоњандарни қабрларини ҳар бири – баайни ибратлоҳона.

Шубҳасиз, Бухорони “Қуббат ул-ислом”га айлантирган зот ва яна ўнлаб номлари қайд этилган, этилмаган фидойилар мангу кўним топган манзил биз учун азизу мукаррам. Бу манзилларга кўнган гард – бизнинг қалбимизга кўнган гард. Модомики, бу гардларни артимас эканмиз, қалбимизни занги босади.

БАҲОУДДИН НАҚШБАНД АВЛИЁЛИК ДАРАЖАСИГА ҚАНДАЙ ЕТГАНЛАР?

Муҳаммад Бокирнинг “Мақомоти шоҳи Накшбанд” асарида улуг пир ва аллома Баҳоуддин Накшбанд тўғрисида шундай ривоят қилинади:

Бир куни шогирд ва ҳамсұхбатари улуг пирдан сўрадилар:

– Устоз, Сиз бу даражага ва мақомларга қандай эришдингиз?

Ҳазрат Накшбанд жавоб бердилар:

– Резачинлигим туфайли.

Сұхбатдошлар ҳайрон бўлиб, жавобнинг шархини сўрадилар.

Улуг пир жавоб бердилар:

– Резачинлигимнинг маъноси шуки, оёқ остида бошқаларнинг эркин ҳаракатланишига ҳалақит берадиган, манзилу макон ободлигига путур етказадиган ниманини кўрсан, ҳасми, чўпми, тоши, кесакми – бир чеккага олиб кўйдим.

Токи йўлдан ўтганлар озорланмасинлар, бу ерларга кўзи тушганларнинг таъблари хира бўлмасин...

Сұхбатдошлар бу жавобдан лол бўлдилар, резачинликнинг шарофати хусусида чукур мушоҳадага берилди.

Улуг зотга яқин бўлган инсонлар шаҳодатича, ана шу резачинлик одатлари туфайли ҳаракатнинг этаклари ва қўлларидан доимо тупроқ хидо келиб турар экан...

Дарвоҷе, мазкур ривоятнинг ўзгача талқини ҳам бор. Унга кўра, Ҳожа Баҳоуддиннинг резачинликлари ҳаракати, ана шу резачинлик одатлари туфайли ҳаракатнинг этаклари ва қўлларидан доимо тупроқ хидо келиб фазилатларга...

Алалхусус, келтирганларимиз бадий тўқима эмас. Илму мәврифатдан, ҳалқимиз тарихидан озгира хабардор инсонлар буни яхши биладилар. Максадимиз, қадим тарихимизнинг улуг фарзандларидан ёшларимизнинг ҳам хабардор қилиш. Токи улар кимларнингдир алаҳисиришларига қулоқ тутиб, залопатга ботмасинлар, тупроқга тупурмасинлар. Бобомерос қадириятларимизга хиёнат қиласинлар.

Шодмон СУЛАЙМОН, Ўзбекистон Ёзувчilar уюшмаси аъзоси, шоир

Қўнук

– Қишининг зиёфати ўт(олов)дир”. Демак, минг йил олдин ҳам бу сўз иккى маънода ва айнан шевадаги каби “қўнук” шаклида кўлланган.

Юсуф Ҳожибнинг “Кутадғу билиг” асарида “мехмондорчиллик” маъносидаги бир ўринда “қонуқлук” сўзи ишлатилади: “Тўлим тўрпуг-ул қонуқлук аши – Бу меҳмондорчиллик оши кўп турлидир”.

Қарангки, бу сўз минг йил олдин Ҳожибнинг ва Юсуф Ҳожиб боболаримиз кандай шакл ва маъноларда кўлллаган бўлса, шевада айнан шу шакл ва маъноларда биззача етиб келган. Афсуски, бизнинг авлод бу сўзни айнан шу шакл ва маъноларда кўлллаган. Ҳусусан, “Девон”да бу феълинг шаклида кўнглиларни ишлатилади: “канди – қўнди, бирор нарсага жойлашди. Қуш қонді – қуш қўнди, бирор нарсага жойлашди. Будун қонді – қабила (бирор ерга) кўнглиларни ишлатилади”.

Тилимиздаги бир қанча сўзлар “қўнмок” феълининг маъносидаги айнан ана шу: “жой олди”, “ерлашди” маънолари асосида ясалган:

– Қўнши. Бу сўз ҳам “қўнмок” феълидан “қўн+ши” шаклида ясалган, кейинчалик “н” ва “ш” товушлари

ўздек тили камбаҳал эмас, балки ўздек тилини камбаҳал деуҷчиларини ўзи камбаҳал. Улар ўз нодонликларини ўздек тилини тўнкамасинлар.

Абдулла ҚОДИРИЙ

алмашинуви содир бўлган. “Девону луготит-турк”да ҳар иккала шакли келтирилади: “Қошни – қўнши. Ўғузлар “н” ҳарфини “ш” ҳарфидан олдин кўйиб “қонши” дейдилар. Ҳар иккиси ҳам қоидага мос ва тўғридир”. Навоий ҳам бу сўзни “қўнши” эмас, “қўнгши” шаклида кўллайди. Демак, “қўнши” сўзининг лугавий маъноси: “ёнма-ён қўнган, яни ерлашган, жойлашган”, дейиш мумкин. Қўни-қўнши деганда эса, мазкур феъльдан ясалган иккى сўз “қўнук” ва “қўнши” иштирок этади: аслида қўни-қўнши, кейинчалик қўни-қўншига айланган. Шунингдек, тилимизда “қўнмок”, “қўнимис”, “қўнолға” каби ибора ва сўзлар ҳам мавжуд.

Махмуд Коғарий “Девон”да мазкур ўзакдан ясалган “қонум” сўзини “урӯғ-аймоқ” маъносидаги келтириради. “Кутадғу билиг”да эса, Юсуф Ҳожиб “урин, жой” маъносидаги “қонут” сўзини кўллади (“Иануты байат бэрди”).

“Девон”да, шунингдек, “қўнук” отидан ясалган сўзлар ҳам келтирилади: “қонуқлари – меҳмон килди, қонуқлук – меҳмондустлик, қонуқлук эв – меҳмонхона” ва хоказо.

Ўзбек тилининг изоҳли лугати”да ҳам: қўнок (меҳмон), қўноқхона (меҳмонхона), қўноқламоқ (тунаш учун кушларнинг қўнолғага чиқиши ёки сафардаги кишининг бирор жойда тунаши) каби сўзлар келтирилган. Аммо, афсуски, бу сўзлар ҳам кейинги пайтларда истеъмолдан чиқиб бормоқда. Уларга қайта ҳаёт баҳш этиш эса, сизу бизга боғлиқ.

Абдувоҳид ҲАЙИТ

ЎЙФОҚ ХОТИРА

1

Замонавий ўзбек адабиётшунослиги ва якин ўтган давр адабий танқиди тарихи заҳматкаш олим, профессор Умарали Норматов адабий-илмий фаолияти билангина тугал тасаввур қилинади. Адабиётшунос олимнинг ўзбек илм-фани, филологик таълим учун қылган хизматлари бекиёс. Юзлаб адабий мақолалар, рисолалар, монографиялар, ўқув кўлланмалар, дарсликлар, олим раҳбарлигига химоя қилинган ўнлаб илмий тадқиқотлар, республикамиз ва якин хориқдаги юзлаб шогирдлар – буларнинг саноғига етиш қийин. Буларнинг ҳамма солининг ўзига хос олами – бебаҳо маънавий ҳазинаси.

Аслида улкан санъаткор адиларнинг бебаҳо асарлари таъсиридан қалб ларзага келади, сеҳрланади, завқ-шавққа тўлади. Ҳақиқий бадий асар куши боис кўнгилда ўзгача бир ҳарорат ва ёргулук пайдо бўлади. Ичкарида образлар ёки воқелик мояхит билан гойибона мулоқотлар, баҳс-тортишувлар бошланади. Адаб ва унинг ижодини гўзал таассуротларни баён этиши, тушунтириш баҳти ҳаммага ҳам насиб қиласермайди. Профессор Умарали Норматов бутун илмий-ижодий фаолияти давомидга аша шу саодатли дамлардан баҳра топди. Ҳақиқий умрбокий, яхши асарлар домланинг кўнгил сирдошига ва ҳаёт йўлида йўлдошига айланди.

Домла ўз китобларида ўзувчи ёки шоир, устози ўз шогирдлари тўғрисида ёзадими, адабий гурунг қиладими – барчасида самимят ёлқини балқиб турди. Қадри баланд илмий-адабий китоблари ўкувчига манфаатли, упарда китоб ўқиси ва уқиши маданиятини шакллантиришга хизмат қилиши табии.

2

Гўзал асарлар жозибаси оддий китобхонни ўзига мафтун қиласи, адабиётшунос олимга тинчлик бермайди. Олим қалб тутғёнларни, ҳароратли сўзини бошқаларга айтишга, ўзувчи маҳоратидан, адабий қаҳрамонлар қисматидан сўз очишига эхтиёж сезади. Шу зайлда турли – янгича адабий таҳжил ва талқинлар майдонга келади.

Профессор Умарали Норматовнинг Абдулла Қодирий ҳақиқи ёзган “Қодирий мўъжизаси”, “Қодирийнинг сўнгги илтихоси” каби китоблари айни жиҳати билан эътиборга молик, албатта. Мәрифаттабаб ўкувчи бундаги баёнлар орқали олимнинг завқ-шавққа тўла ҳаяжонли адабий-илмий таҳлилларига гувоҳ бўлди. Тўғриси, бундай асарлар бир-икки йилда ёки бир ўтиришда ёзилмайди. Улар узоқ изланишинлар, қайта ўқишлар, ўйланишинлар, ички баҳс-мунозаралар изидан бунёд бўлади. Абдулла Қодирий ҳаётни ва ижодининг барча қирраларини, адабига муносабат билдириган илмий асарларни ўрганиш, тадқиқ этиш – бу осон иш мас.

Устознинг вақти матбуотда босилган маколаларининг сони олти юздан кўп, алоҳида китоб ҳолида нашр қилинган асарларининг сони ўттидан ортиқ. Менинг назаримда, Абдулла Қодирийдек оид китоблари – бу мутлақа ўзгача, мароқ билан, завқ-шавқ билан, тўлиб-тошиб, меҳр-мұхаббат билан ёзилгани билан бошқа тадқиқотлардан ажрабиб туради. Ўнда ўзувчининг ҳаёт йўлини, бошидан ўтган яхши-ёмон кунларни, фожиавий қисматини ёрттар экан, домла адаб яшаган мураккаб адабий-ижтимоий

муҳит руҳини, унинг атрофида кечган ифвою маломатлар мояхитини чукур хис этиб күйинди: “Қамоқда, тергов пайтида устига бўхтондан иборат айблар кўйилганда, айниска, ҳамкасларининг юзисизларча муноғиқлик қилаётганини кўрганда адаб қандай ахволга тушганини, бу имони бутун, ўта ҳалол, ростгў, мард йигит қалбida қандай тутғёнлар кечганинги хаёлан тасаввур қилиш мумкин. Агар ўша кескин драматик руҳий ҳолат тўла тикланса, шекспирона трагедия туғилиши аниқ”. Бундай аниқ веъси кескин фикр-мулоҳазаларни манбалар-

Бундай саҳифаларда жадид адиларининг орзу-армонлари кузатилади, бундай ўринларда даврдош даврошларнинг дардошлиги ва маслақдошлиги ойдинлашиди.

Абдулла Қодирийнинг донишманд қаҳрамонларидан бири “умр – отилған ўқ эмиш”, дейди. Ҳар ўтган кун, ҳар ўтган давр тариха, хотирага айланади. Хотиралар эса орадаги масофа кенгайб боргани сари совиди, хира тортади, ёддан кутарилади. Энг қизиги, агар ижод ахлига оид хотиралар сунъий, тўқилган, ғайритабий бўлса, гарчанд улар зар муқовали китоблар ичига

ларга ҳаваси келиб, Лев Толстойнинг доно фикрлари исроф бўлаётганидан, унга фидойи котиб етишмаганидан афсусланади. Гётера насиб этиганидек, дейлик, Л.Толстой ва А.Қодирийдек улган истеъодлар ёнида “эккерманлар”нинг яшши миллий адабиётни боййтган бўларди.

Жаҳон адабиётидаги жуда кўп адилар умрининг охирги паллалари батағсил ёзиб қолдирилган. Мәвлумотларга кўра, И.Гёте умрининг сўнгги дамларида кўпроқ ёргулар ва тоза ҳаво сўрайди. Л.Толстой эса “Нима қилишимни билмай қолдим!” дега-

умидворлик иймонли одам табиатига хос. Шу маънода Қодирий умрининг сўнгги лаҳзаплари тўғрисида ҳар қандай бошқа, турпи версиялар бўлмасин, мақолада баён қилган воея мантиқ кучи билан ажрабиб туради. Бу “сўнгги илтихо” адил мухлисларининг юрагини ўтраб, зирқириатиб... хотиржама килади. Қолаверса, домламиз келажақда бунга қарағанд ишончларни топилиши ёзасидан, олдиндан узрини айтади ва улар учун ҳам тадқиқлар эшигини очиқ қолдиради.

3

Ўйлаб кўрсам, мен профессор Умарали Норматовни “Шарқ юлдузи” журнали орқали мактабни битириш арафасида – ўтган асрнинг 80-йилларида таниган эканман. Үқилган қайсиридан роман қаҳрамони исми таъсиридан, ҳартугул, кейинчалик бир жамоада бақамти ишлаш, устоз-шогирд тутинишимиз мутлақо ҳаёлимга келмаган Умарали Норматов исми ортидаги мунаққид ўша фойибона танишув махалида жуда ёш ва навқирон бўлиб қўринган эди. Университетта ўқишига кириб қарасам, Умарали Норматов улкан олим, профессор, кафедра мудири, фан арбоби, Ўзбекистон ўзувчилар ушумаси ёзаси оян.

Бироқ ўзувчилар тасаввуримдаги ўша дастлабки беғубор сифат, тўғриси, кўп йиллар ўзғармади. Юрақдан чиқсан самимий маърузалар, мароқли ва жўшқин сұхбатлар... Ижодкор инсон учун ёзғанларни ўзига ва ғавасдан ўзғанларига ҳўшаса – бу ҳам саодат.

Хавасдан кўнгил ўсади, бу ажаб фазилатдан боғлар мевага киради. Ҳавас – бенихоя гўзал инсоний фазилат. Умарали Норматов табиатида ҳавас кучли. Бирорга ҳаёлмумотлар бор, холос. Назаримда, Умарали Норматовнинг силсила хотиралар асосида ёзган “Қодирийнинг сўнгги илтихоси” маколаси адил умрнинг охирги лаҳзаплари юзасидан яхши тасаввур үйғотади; кўнгилга таскин беради. Ўзувчи мақола таъсирида “инсон учун дунёда ўлумдан кўркунч нарса йўқ”лариги жуда теран хис этган шахснинг маддлиги ва жасоратига таҳсис айтади. Қолаверса, бу манзара “Мехробдан чаён” романинг бош қаҳрамони, ўлимга ҳукм қилинган Мирзо Анвар ҳолатига оид бир эпизодни ўзининг беғубор ва давомли кулгилари билан давра ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов табиатида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъсирида ҳаққонийлик кучли. Фикр баёнларида, бирор асар таътиф ва тасвиғларида баъзан муболага бўлади. Бу муболага домладан сұхбатдошига ҳам юқади. Аммо устознинг бирорга ахлининг фикрни, сұхбат йўрғини бошқа тарағфа йўналтиранларни кўп кузатганман. Умарали Норматов таъси

ХИКОЯ

Эшқобил ШУКУР

Буёги воҳа бекликларининг бепоён ерларида, буёги тохигу туркман томонларда донги чиқсан полвон – Давла газар куз одокларида Тагтукай қишилогида бўлаётган катта курашга етиб келиб, майдон оралади. Эл елкаси ер искамаган ботирини гуриллаб олқишилади. Ранги ўнгиган бекасам тўнни ёш-яланг бўз йигитлар, ямоқ урилган қалин желакли ўртacha половонлар токкелбатли давлани кўриб, аста-аста даврадан четлай бошлашди. Майдон хайбатидан от хуркадиган зўрларга қолди. Йирик половонлар ҳам йикитиб-йикилиб бўлгандан сўнг, баковул катта тобобкин мемон-келдига кўшиб давла газарнинг номига багишлади. Талабгор топилмагач, оқсоқоллар кўярда-кўймай Шеробод беклигининг донгрондаги пахлавони, Қорақоплон лакабли, товонидан ўт чақнаган Абдусаттор половонни майдонга тортқилиб, дую берип юбордилар. Бу курашга ораги бетламай турса-да, Абдусаттор элнинг дуосига қарши борломади, ноилож Бойсун беклигининг зўргига қарши майдонга чиқди. Эл тусмолагандай кураш узоқка чўзилмади.

Давла газар Абдусаттор половонни елкасидан ошириб ургандан сўнг йўлбарс юриш қилиб даврани бир айланди. Баковул маглуб половоннинг орига талабор борми, деб ҳайқири. Шунда ўн уч яшар ўспирин даврага ўйнаб отилиб чиқиб, майдон ўртасига чўнка-иб ўтири. Ҳали сугни қотмаган, кўзлари катта-катта, буғдорянг юзи тип-тиник, қошлари калин, кора тўнли бўзгина болани кўрган одамлар ҳайрон қараши. Кўзи курашларда пишган, ёши олтишини қоралаган, суякор баковул унга киргий қараш қилиб:

Катта даврани гир ўраб турган

Бола ўрнидан кўзгалмай, оп талаб турвареди, сўнг баковул мosh-кичири мўйловини силаб, майдон четига қараб қичири:

Хов, Абдусаттор половон, кичик бўрингизди қайтаринг, мен бундай нотанти курашга дуо беролмайман. Давла половон қайдаю, бу қайда? Ҳали гўдак-ку бу.

Кўрпадай чопонига ўраниб ўтири-ган Абдусаттор половон ўғлига:

Шамсиiddin, даврадан чик, эсинг борми ўзи! – деб сиёсат қилди.

Бола ўрнидан кўзгалмади. Яна баландроқ овозда "Мен давла билан олишаман", деб бакири.

Катта даврани гир ўраб турган

Хамма гуриллаб дуо берди. Ле-

тумонат одам гуриллаб овоз берди. Бу томошага четдан айқидай беписанд қараб турган давла газар лорсиллаб ўргата чиқида, қошигана тушиб турган сур телпагини манглайига кўтариб, баковулга тўнгиллади:

Отасининг орига чиқибдими, қайтарманг, баковул бобо. Шунча геррайтимни, майли, мен билан олишсин. Кучига ишонаётгандирки, майдонга отилиб чиқпти.

Одамлар норози оҳанга жўр бўлиб, "ээз"лади. Кўпни кўрган гапчиноз баковул ҳам нима қипарини билмай қолиб, ёрдамчилари билан маслаҳатга баш қўши. Бир пасслик кўл силкишларга бармон нукишлардан сўнг баковул майдон киндигига кайти ва ҳукмона оҳанга:

Эй ҳалойик, – деб ўнг қулиниң кўрсатки баромогини осмонга нукиб гумбурлади: – Абдусаттор половоннинг ули Шамсиiddin половон отасининг орини талаб қилиб. Давла половонни майдонга ҷақириди. Удумларимизга кўра, оп учун чиққани орта қайтармайдилар. Шунга иккни половонга дуо берамиш. Бу иккни половоннинг ўртасида бир тойи, бир чори қўйи бор. Ҳаққингни ҳалоллаб оласан, половонжонлар! Омин! Омин!

Полвонлар ёқа олишганларида

кин одамлар орасида паст-баланд гап кўзгалиб қолди. Бирор: "Давла бу болани бир қисса, суякларини қисирлатиб синдириб юборади-ку", деса, яна бирор: "Қани кўрсун-чи, лекин ғайратига қойил, ўт экан, олов экан", дер, бошқа бирор: "Баковулнинг калласи жойидами, тенг-тенги билан қиши керак-да", деб таъна қиларди.

Бирордан сўнг Шамсиiddin половон кийимларини кийиб, яна даврага отилиб чиқди. Тирамоҳнинг сўнук қуёши остида майдон айланётган, танидағайрат ҷақнаган бу ўспиринга қалин оқ желак ва узун гулдор белбоғ жуда ярашганди. Ундан кейин чиқсан давла газар салобат билан гурсиллаб даврани бир айланди. Унинг асрлон юришини кўрган эл "Менинг тенгим шуми?" деган иддаони туйгандай бўлди.

Кураш бошланди. Полвонлар биринчи кўл олишларида бир-бирлариниң кўзларига қарайдилар. Шундай пайтда давла газар ўспиринга қалин оқ желак ва узун гулдор белбоғ жуда ярашганди. Шамсиiddin бу кулимишарни мазах деб тушунди, ичидаги аччигининг ранги юзига урди.

Полвонлар ёқа олишганларида

ўспирин Шамсиiddin юртнинг энг катта половони, кимсан давланинг пўлат болдириларига зарб билан қоқма³ берди. Катта половон тиззанлади. Одамлар янга жўр бўлишиб "ўў" деб шамолдай овоз берди.

Давла тезда ўрнидан туриб, ўнг қуёши билан рақибининг сўл қўлинидан илиб оғди да, бирдан тўхтади ва тумонатга қараб ҳайқири:

Ўў, элу ҳал! Отасининг орини кўтарган шу болага дуо беринглар. Насиб этса, бу бола ўртнинг катта половони бўлади. Шамсиiddin половон отаси Абдусаттор половоннинг орини олди. Мен йиқилдим.

Давла газар таслим ишорасини бериб, иккни қуёшини бошидан баланд кўтарди. Эл дуога қўл очди.

Давла газарнинг ўзи атайлаб тиззанлаганни ё ўша кичик бўри ростдан шундай кучга эга бўлганни, бунисини билмадик, лекин ўша куни Шамсиiddin отасининг орини олгани чин.

¹Катта тобоқ – энг катта соврин.

²Мемонкелди – тўй эгасининг яқин қариндошлари томонидан кўйиладиган соврин.

³Қокма – тепиши, чил бериш, курашдаги усул.

МАНИМ ОВОЗИМ КИММАТ!

моқчи бўлдими ўтган ой бир телефон қилиб деб кампиримни пенсасини қоқишириб кетган нобакор ёдимга тушиб, вақтида эсими ни ўйдим.

– Коҳ нари! – дедим ўйлумда давом этиб. – Ўлпен бўжетинг бошингдан қолсан!

– Мактабимизни тузатиб олсан сизгаям савоби тегарди, – ортимдан қосякунинг кичкираётгани ўшитилиб турди. – Шундан бўлак илохимиз ўйк, мингта овоз юйсак, иккни юзу эллак милён пулним кетади, унда ям ютсан ўнча-мунча фойдаси тегади, ўйкса куйиб қолаверамиш!

Санинг мактабинг қайда-ю маң қайдаман, умримда кўрмаган бўлсан, у жода мактаб борми-йўқми, билмасам, э пулинг ҳам, ўзинг ҳам...

Нервим бузилди. Нервим бузилса, қўлим кичииди, қўлим қичиб рўзи майдонда кампирга озор бериб қўймай, деб ўзи ўзимнинг 13-дўхтироҳнадаги нерувватолўг деган одамга ўйлиқиб қўяй деб ў ёқа қараб ўйл опдим. Ёпирай, ўнгимми-тушимми? Мани кутиб олиш учун бир гурух дўхтирилар эшик оплида катор туришибди. Ана обрў, ана эътибор! Ҳалиги имомни пешинги ташбеҳлари рост чиқиб қолди чоғи.

– Кепинг, келинг!

Қуёш қайдан чиқди? Бўлар экан-ку?

– Келдим...

– Нима бўлди?

– Ҳа, шу-у нерув сал...

– Шест секундда жойига соламиш.

– Э, рахмат, сал ўзимга келдим-а!

– Ўлпен бўжетга овоз бердингизми?

– Нима-а?

– Ўлпен бўжетга! Мана, дўхтироҳнамизни аҳволини кўярпиз, майли, сизни навбатсиз қабул киламиз, нервингизни шест секундда жойига соламиш, аммо сизам биз учун бир иш қўлинг-да – биз учун ўлпен бўжетга овоз беринг! Пулли клиниканинг ўёқ-бу ўғини ту затсан, сизга ҳам фойдаси тегади-да.

Э, нервим бузилди, бу ерда бинои жиннига айланни қолмай деб, индамай ўзимни босиб, ортга бурилиб кета бошладим. Ортимдан уларнинг барчаси жўровозликда қичириб қолиши:

– Майли, бинт ҳам, пахта ҳам, ҳаммаси ўзимиздан, арzon укот ҳам санчib қўямиз, текинга – овоз беринг ўлпен бўжетга!

Ёв қувандек қочиб, катта ўйлдан ўтаман десам, аксига олиб ўйлқозини қизили ёниб

турган экан, нафас ростлай десам, қаршимдан иккни давангир чиқиб қолди.

– Амаки, биз Бўкадан, – деди улардан бири йўғон овозда.

– Ман Лўли маҳалладанман, – дедим келиб чиқишимни суриштироқида деган гурунда.

– Кўчамиз ҳароб, – деди иккинчиси мани айбор топлиб.

– Мани ҳолим ҳароб.

– Унда, овозингизни бизга беринг, – деди биринчиси суюниб.

– Қанақа овоз?

– Ўлпен бўжетга овоз, – деди иккинчиси. – Йиғирма минг берамиш.

– Ҳозир йиғирма беш мингга бермадим-у...

– Майли, минг қўшамиш, кечки бозор. Кўлди ташланг, амаки.

– Йўк, маним овозим қиммат.

– Тушунамиз, – деб баш қимирлатди иковлон бирданга. – Аммо бизнинг тушунинг, ютамиш деб одамлардан иккни юз милён йиғиб олганимиз.

– Ютолмасаларинг нима бўллади? Яхшиши, ўша пулга аспал бостиранглар бўлмайдими?

Иккокининг ҳам ранги қум ўчди. Бу ёғини ўйламаган шекилли. Ё ман билмаган бошқа сабабиям борми...

Уларга раҳмим келгандек бўлди-ю, кампиримнинг чув тушганини эслаб, қаҳрим кўзиди.

– Маним овозим қиммат, – дедим яна. – Қиммат!

– Қанчак чанчак!

Йўлнинг кўк чироги ёнди. Ман кўчанинг ўттасига чопиб ўтсан-да, ортга ўгирилиб қарашга юрагим безган эди. Уф-ф!

"Жадид" оғайнини, санинг ҳат-саводингга шубҳам йўқ. Ачиқ ичакдек чўзилғон ҳангомадам муддао шулки, бу савдони кампир иковлашиб ҳам англаб етолмадик: булар кимни алдашмоқчи? Ўзлариними ё хукуматни?

Арзи ҳолни адогига етказиб, бosh бармоқни кўк сиёҳга булаб босгувчи муҳлисинг

Телефонимни кўйнимдан чиқариб бер-

ОВСАР

Jadid
adabiy, ilmiy-maʼrifiy va ijtimoiy hafoliq gazeta

Муассислар:

ЎЗБЕКИСТОН
ҶЕЎЧИЛАР УЮШМАСИ

РЕСПУБЛИКА МАЊИВАЙЯТ
ВА МА҆РИФАТ МА҆РАЗИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ

МИЛЛИЙ МАСС-МЕДИАНИ
ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ
ВА РИВОЖЛАНТИРИШ
ЖАМОАТ ФОНДИ

“ШАҲИДЛАР ХОТИРАСИ”
ЖАМОАТ ФОНДИ

Бош мұхаррір:
Иқбол Мирзо

Бош мұхаррірнің
бір